

STRESZCZENIE

Następstwa używania tytoniu są obecnie jednym z największych wyzwań Zdrowia Publicznego na świecie. Według WHO tytoń pali lub używa w innej formie 1,2 - 1,3 mld osób. Jest on jednym z głównych czynników ryzyka chorób układu krążenia, w tym choroby niedokrwiennej serca i udaru oraz nowotworów, a także chorób układu oddechowego. Jako pojedynczy czynnik jest przyczyną 7 mln zgonów rocznie.

Z punktu widzenia zdrowia istotne jest w jakim wieku doszło do inicjacji tytoniowej, jaki przebieg miało eksperymentowanie z paleniem czy używaniem wyrobów nikotynowych, czy doszło do uzależnienia oraz czy osoba eksperymentująca z paleniem stała się nałogowym palaczem. Szczególną grupą ryzyka palenia papierosów i używania innych wyrobów nikotynowych są dzieci i młodzież. Podatność na bodźce zachęcające do palenia, szybsze wykształcenie uzależnienia od nikotyny niż w przypadku dorosłych, rozległe, długotrwałe następstwa zdrowotne stawiają tę grupę w obliczu szczególnego zagrożenia zdrowotnego związanego z paleniem i używaniem wyrobów nikotynowych. Celami podjętych badań były ocena rozpowszechnienia palenia, narażenie na środowiskowe, behawioralne czynniki ryzyka palenia, motywacji podjęcia palenia oraz ryzyko regularnego palenia w przyszłości w populacji dzieci i młodzieży Dolnego Śląska. W pracy wykorzystano dwa kwestionariusze ankiety udostępnione przez American Academy of Pediatrics (AAP). Pierwszy z nich przeznaczony dla dzieci i młodzieży to kwestionariusz Badania Młodzieży na Temat Tytoniu, drugi przeznaczony dla dorosłych to Badanie Biernej Ekspozycji Dzieci na Dym Tytoniowy. Oba narzędzia po uzyskaniu zgody AAP zostały poddane adaptacji kulturowej.

Badania przeprowadzono w okresie od lutego do grudnia 2016 roku w grupie dzieci i młodzieży w wieku 12 – 19 lat oraz dodatkowo w grupie osób dorosłych pełniących funkcje rodzicielskie (rodziców lub opiekunów). Wszyscy badani byli mieszkańcami powiatów województwa dolnośląskiego. Badanie przeprowadzono na terenie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, do których uczęszczały dzieci i młodzież. Zrealizowano je we współpracy z Wojewódzką Dolnośląską Stacją Sanitarno – Epidemiologiczną we Wrocławiu, na co uzyskano stosowną zgodę Dolnośląskiego Państwowego Inspektora Sanitarnego z dnia 20.10.2015 roku oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego nr 21/12/2015 z dnia 2 grudnia 2015 roku.

Podstawową grupę badawczą stanowiło 1315 dzieci i młodzieży, w tym 643 dziewcząt (48,9%) i 672 (51,1%) chłopców. Średnia wieku badanej grupy to 15,8, w tym średnia wieku dziewcząt to 15,7 lat, a chłopców to 15,9 lat. W badanej grupie 690 osób (52%) było uczniami gimnazjum, a 625 osób (48%) szkół ponadgimnazjalnych. Badani pochodzili w 39% ze wsi i miejscowości do 10 tys. mieszkańców, w 34% z miejscowości między 10 tys. a 100 tys. mieszkańców i 27% z miejscowości powyżej 100 tys. mieszkańców. Celem uzupełnienia zrealizowano badania wśród dorosłych pełniących funkcje rodzicielskie.

W pracy analizowano rozpowszechnienie palenie papierosów i innych wyrobów nikotynowych w badanej grupie, a także częstość palenia, liczbę wypalanych papierosów czy wiek inicjacji tytoniowej. Analizowano także motywy sięgania po wyroby nikotynowe, przekonania dotyczące szkodliwości palenia w grupie respondentów, a także częstość środowiskowych czynników ryzyka jak bierne palenie czy palenie przyjaciół i kolegów. W pracy analizowano także rozpowszechnienie symptomów uzależnienia od nikotyny oraz ujawnianie intencji palenia w najbliższych latach.

Stwierdzono, że 54% młodzieży próbowało palenia papierosów, w tym 55% dziewcząt i 53% chłopców. Różnice ze względu na płeć nie były istotne statystycznie ($p=0,303$). Częściej palili starsi uczniowie, niż uczniowie gimnazjum (71,5% i 38,3%), a różnica była istotna statystycznie ($p<0,0001$). Różnice ze względu na miejsce zamieszkania nie były istotne statystycznie. Podobnie często palili uczniowie małych miejscowości (46,1%), średnich (48%) i nieco mniej dużych miast (43,3%). Respondenci poza papierosami najczęściej deklarowali używanie papierosów elektronicznych (38%), skrętów (26,5%) oraz cygar (23%). Dziewczęta częściej niż chłopcy używały e-papierosów i papierosów aromatyzowanych (43,3% i 22,8%), a chłopcy cygar i tabaki (27% i 24,3%). Zaobserwowano istotność statystyczną różnice ze względu na płeć ($p<0,0001$). Starsi uczniowie istotnie częściej eksperymentowali z tymi innymi wyrobami nikotynowymi ($p<0,0001$). Natomiast miejsce zamieszkania nie różnicowało istotnie ich używania z wyjątkiem palenia tytoniu w fajce wodnej, co częściej zgłaszali mieszkańcy dużych miast ($p<0,0001$).

Badana młodzież eksperymentująca z paleniem deklarowała wypalenie ponad 100 papierosów w życiu w 31,9%, w tym 33,8% chłopców i 30% dziewcząt, ale różnica nie była istotna statystycznie. Starsi uczniowie częściej deklarowali wypalenie tej liczby papierosów (44,7% vs 19,1% gimnazjaliści), a różnica była istotnie statystyczna ($p<0,0001$). Częściej deklarowali wypalenie 100 i więcej papierosów mieszkańcy dużych

miast (42%) niż średnich (37%) i małych miejscowości (29%). Wykazano istotność statystyczną tych różnic ($p=0,0018$). Dwie najczęściej deklarowane częstości palenia w ciągu miesiąca to palenie codziennie (32,1%) i kolejno 1-2 razy w miesiącu (27,3%). Rzadziej paliły dziewczęta niż chłopcy (28,6% vs 16,8%), natomiast chłopcy częściej niż dziewczęta deklarowali codzienne palenie (47% vs 20,3%). Były to różnice istotne statystycznie ($p=0,015$). Starsi uczniowie palili częściej w miesiącu niż młodsi (37,4% vs 21,7%), a różnice były istotne statystycznie ($p<0,0001$). Miejsce zamieszkania nie wpływało istotnie na różnice w częstości palenia. Respondenci najczęściej deklarowali zapalenie pierwszego papierosa w wieku 14 lat (17,6%). Chłopcy istotnie częściej podejmowali wczesne próby palenia niż dziewczęta. Wykazano istotność statystyczną $p=0,002$. Połowa młodych respondentów (50,1%) deklarowała narażenie na bierne palenie w domu, natomiast rodzice i opiekunowie potwierdzali to jedynie w 35,5%, deklarując jednocześnie tylko w 17%, że w domu pali się przy dzieciach. Młodzi respondenci najczęściej wskazywali także, że w klasie do której uczęszczają palą wszyscy uczniowie (17,9%). Jako motyw podejmowania palenia respondenci wskazują najczęściej zachętę przyjaciela (30,2%). Analiza wskazała, że częściej dziewczęta (57,8%) niż chłopcy (48%) są podatne na takie propozycje przyjaciół ($p=0,007$). Chłopcy natomiast częściej (52,2%) niż dziewczęta (47,3%) wskazują, że palące osoby mają więcej przyjaciół niż niepalący ($p=0,02$). Odczuwanie objawów uzależnienia od nikotyny wśród palących w ostatnich 30 dniach przed wypełnieniem ankiety deklarowało 82% wszystkich palących w ostatnich 30 dniach przed badaniem. Najczęściej palący respondenci zgłaszali odczuwanie 1 symptomu uzależnienia od nikotyny (35%), następnie dwóch (32%), trzech (21%) oraz czterech symptomów (12%). Dziewczęta częściej niż chłopcy zgłaszały odczuwanie jednego (36% vs 34%), dwóch (33% vs 31%) i trzech objawów uzależnienia (23% vs 19%), natomiast chłopcy dwukrotnie częściej niż dziewczęta zgłaszali odczuwanie wszystkich czterech objawów (16% vs 8%). Różnice nie były istotne statystycznie ($p=0,277$). Ryzyko palenia w przyszłości wzrastało istotnie 10-krotnie w grupie która deklarowała papierosów w 30 poprzedzających badanie dniach (OR=9,71; 95% CI 6,48 – 14,56; $p<0,0001$). W grupie respondentów deklarujących wypalenie 100 i więcej papierosów w życiu zaobserwowano prawie 4 razy wyższe ryzyko palenia w najbliższych latach w odczuciu respondentów (OR=3,73; 95% CI 2,29 – 6,07; $p=0,002$). Natomiast w przypadku badanych deklarujących zapalenie pierwszego papierosa przed 13 r.ż. ryzyko to wzrastało również istotnie o 15% (OR=1,15; 95% CI 0,8 – 1,65; $p=0,003$).